

พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

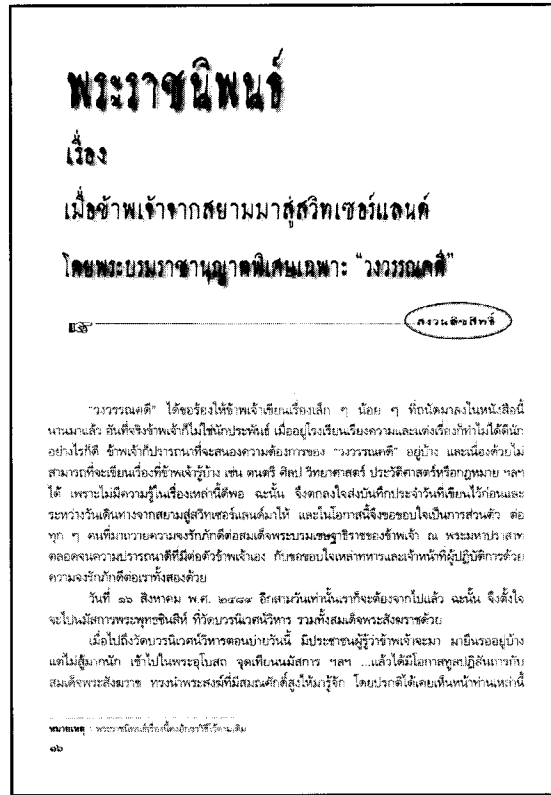
ศาสตราจารย์ ดร.กุสุมา รัชมณี

เราทราบกันดีแล้วว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชอัจฉริยภาพด้านการใช้ภาษา ดังที่เราได้ฟังพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทที่พระราชทานในโอกาสต่างๆ จะเห็นว่าถ้อยคำที่ทรงใช้เป็นภาษาไทยที่มีความหมายและเป็นความเปรียบที่ทำให้เราจดจำได้ดี วันนี้จะมาชวนท่านพิจารณาเฉพาะที่ทรงพระราชนิพนธ์เป็นเรื่องๆ ว่ามีอะไรบ้าง เชื่อว่าหลายๆ ท่านในที่นี้ก็คงได้ทราบมาแล้ว แต่จะยกบางประเด็นมาวิเคราะห์เพื่อว่าผู้ที่สนใจ โดยเฉพาะนิสิตนักศึกษาจะได้ไปหาอ่านเพิ่มเติม

พระราชนิพนธ์เรื่องแรกของพระองค์น่าจะเป็น “พระราชานุกิจรัชกาลที่ 8” ซึ่งทรงพระราชนิพนธ์ขณะทรงเป็นสมเด็จพระราชอนุชาในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล เป็นพระราชนิพนธ์ที่ทรงขึ้นตามคำกราบบังคมทูลขอพระราชทานของหม่อมเจ้าหญิงพูนพิศมัย ดิศกุล เป็นประเพณีมาว่า ทุกรัชกาลมีบันทึกพระราชานุกิจซึ่งบอกว่าในแต่ละวันนั้นพระเจ้าอยู่หัวทรงปฏิบัติพระราชกิจอะไรบ้าง มีทุกรัชกาลจนถึงรัชกาลที่ 7 แต่ในรัชกาลที่ 8 ยังไม่มี หม่อมเจ้าพูนพิศมัย ดิศกุลจึงได้กราบบังคมทูลขอให้พระราชอนุชาทรงพระราชนิพนธ์เพื่อให้มีครบทุกรัชกาล แม้จะเป็นเพียงบันทึกสั้นๆ ว่าทรงทำอะไรบ้าง แต่ก็ใช่ว่าจะลอกความได้กระชับ ชัดเจน และสละสลวย และยังทำให้ผู้อ่านได้เข้าใจพระราชอัธยาศัยของในหลวงรัชกาลที่ 8 ด้วยว่าโปรดอะไร อยากรู้อะไร และมีความใกล้ชิดกับสมเด็จพระราชมารดาอย่างไร ตัวอย่างเช่น

เสด็จลงเสวยพระกระยาหารกลางวัน พร้อมด้วยสมเด็จพระราชชนนีและสมเด็จพระอนุชาเสวยเครื่องฝรั่งและไทย ส่วนเครื่องเสวยนั้นได้โปรดเกล้าฯ ให้ลดจำนวน โดยเฉพาะเครื่องฝรั่ง ซึ่งเคยตั้งโต๊ะเสวยมาก่อนนั้นลงบ้าง ด้วยทรงพระราชดำริว่ามากเกินไป โปรดเกล้าฯ ให้พระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการ หรือผู้ที่ทรงคุ้นเคยร่วมโต๊ะเสวยด้วยในบางโอกาส บางวันเสด็จลงเสวยกลางวันอย่างป็นนิตที่ริมสระในสวนศิวาลัย

ต่อจากเรื่องพระราชานุกิจคือบทความเรื่อง “เมื่อข้าพเจ้าจากสยามสู่สวิทเซอร์แลนด์” เป็นพระราชนิพนธ์ที่ทรงบันทึกความรู้สึกและเหตุการณ์ต่างๆ ตั้งแต่เสด็จจากประเทศไทยไปทรงศึกษาต่อ ทรงเริ่มบันทึกตั้งแต่วันที่ 16 สิงหาคม 2489 หลังจากเสด็จขึ้นครองราชย์ไม่นาน แล้วจำเป็นต้องเสด็จไปทรงศึกษาต่อ จึงได้ทรง

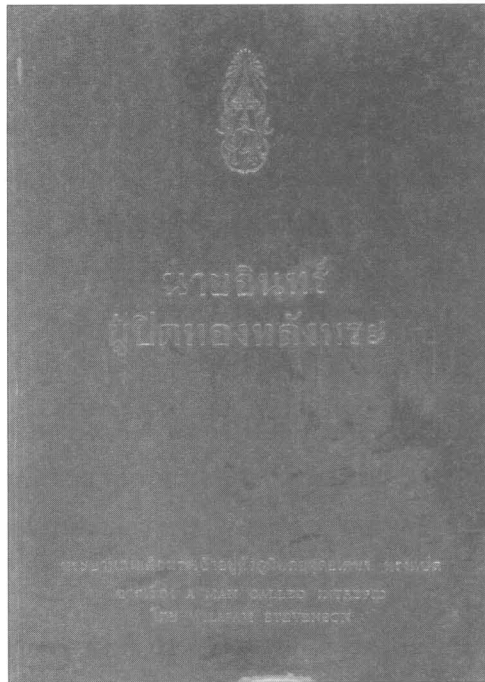
บันทึกไว้และพิมพ์อยู่ในหนังสือ วังวรณคดี พ.ศ. 2490 เป็นบันทึกเหตุการณ์ประจำวันตั้งแต่ก่อนเสด็จพระราชดำเนินออกเดินทาง 3 วัน จนถึงวันเสด็จพระราชดำเนินถึงพระตำหนักวิลลาวัฒนาที่สวิทเซอร์แลนด์ มีเหตุการณ์หลายเรื่องที่คุณไทยยังจำได้ทุกวันนี้ เช่นตอนที่ทรงเล่าว่า “...ถึงวัดเบญจมบพิตร รถเล่นเร็วขึ้นได้บ้างตามทางที่ผ่านมาได้ยินเสียงใครคนหนึ่งร้องขึ้นมาดัง ๆ ว่าอย่าละทิ้งประชาชน ออกจะร้องบอกเขาลงไปว่า ถ้าประชาชนไม่ทิ้งข้าพเจ้าแล้ว ข้าพเจ้าจะละทิ้งอย่างไรได้...” ตรงนี้มีการเล่นคำว่า “ทิ้ง” กับ “ละทิ้ง” คำว่า “ทิ้ง” หมายถึงไม่เห็นความสำคัญ ส่วน “ละทิ้ง” ก็เหมือนกับคนมีหน้าที่แล้วไม่รับผิดชอบ ทรงบอกว่าถ้าประชาชนต้องการพระองค์ พระองค์จะละทิ้งประชาชนได้อย่างไร เป็นข้อความที่กินใจ และมีคนยกมาพูดถึงมากทีเดียว อีกตอนหนึ่งว่าดังนี้

...เมื่อขึ้นมายู่บนเครื่องบินแล้วก็ยังมองเห็นเหล่าราษฎร ได้ยินเสียงไชโยให้ร้องอวยชัยให้พร แต่เมื่อคนประจำเครื่องบินเดินเครื่องที่ละเครื่อง เสียงเครื่องยนต์ก็ดังสนั่นหวั่นไหว กลบเสียงให้ร้องก้องกังวานของประชาชนที่ตั้งอยู่หมด พอถึงสิบสองนาฬิกา เราก็ออกเดินทางมาบินวนอยู่เหนือพระนครสามรอบ ยังมองเห็นประชาชนแหงนดูเครื่องบินทั่วถนนทุกสายในพระนคร...

เป็นบทบรรยายที่ทำให้เห็นภาพว่าเมื่อทอดพระเนตรลงมา ทรงเห็นผู้คนตามถนนทุกสาย ตรงนั้นคงจะเป็นจุดที่ทรงรู้สึกว่ประชาชนผูกพันกับพระองค์ และเป็นจุดเริ่มต้นทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างพระองค์กับประชาชนนั้นมีตลอดมา อาจเปรียบได้กับเหตุการณ์ในวันที่ 9 มิถุนายนที่ผ่านมา เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทอดพระเนตรลงมาเห็นประชาชนเฝ้าแหวนอยู่เนืองแน่นที่หน้าพระที่นั่งอนันตสมาคมไปจนเต็มถนนราชดำเนิน คงจะเหมือนกับตอนที่ทอดพระเนตรลงมาเห็นประชาชนแหงนดูเครื่องบินที่ถ้วนทุกสายในพระนคร

ต่อมาเป็นพระราชนิพนธ์แปลเกี่ยวกับเศรษฐกิจและสังคม มีทั้งหมด 11 เรื่อง เป็นบทพระราชนิพนธ์สั้น ๆ ซึ่งทรงแปลจากบทความในนิตยสาร เช่น Newsweek บ้าง Economist บ้าง เป็นเรื่องของเหตุการณ์บ้านเมืองที่เกิดขึ้นในช่วงนั้น เช่นเรื่อง “ฝันร้ายไม่จำเป็นต้องเป็นจริง” ที่พูดถึงเศรษฐกิจของอังกฤษสมัยนายกรัฐมนตรีฮาโรลด์ วิลสัน ซึ่งมีเหตุการณ์ผันผวนเหมือนกับเป็นฝันร้าย พระองค์ทรงนำเรื่องนี้มาแปลให้คนไทยได้รู้ว่า อะไรที่เราคิดว่าจะเป็นฝันร้ายนี้มันอาจไม่เป็นจริงก็ได้ เหมือนกับเป็นการเตือนสติให้เราใคร่ครวญว่า ทุกอย่างนั้นไม่ใช่ปล่อยไปตามเรื่อง ดันฉบับเรื่องนี้มีเผยแพร่อยู่ในหนังสือของสมาคมภาษาและหนังสือชื่อ เพ็ญพระพิริยะเกินจะรำพัน พระราชนิพนธ์แปลทั้ง 11 เรื่อง ถ้าดูตามเนื้อเรื่องแล้ว คนที่อ่านทั่วๆ ไปคงจะคิดว่า เป็นเรื่องจำกัดเฉพาะคนที่สนใจเศรษฐศาสตร์เท่านั้น แต่จริงๆ แล้วกล่าวถึงสังคมและวิถีชีวิตของคนตะวันตกว่าต่างจากของเรา แต่ก็น่าจะนำมาเป็นแนวทาง เป็นแบบอย่าง เป็นมุมมองที่ใช้ได้กับเหตุการณ์บ้านเมืองปัจจุบันสำหรับพระราชนิพนธ์แปลชุดนี้แต่เดิมไม่ได้เผยแพร่เลย เท่าที่ได้สัมภาษณ์คุณหญิงทองทิพ รัตนะรัต อดีตนางสนองพระโอษฐ์ผู้เคยได้รับพระมหากรุณาธิคุณได้รับพระราชทานบทพระราชนิพนธ์แปลให้อ่าน คุณหญิงทองทิพมีความคิดเห็นว่ ที่ทรงแปลแล้วไม่ได้ให้พิมพ์เผยแพร่ คงเป็นเพราะพระราชประสงค์ที่จะให้เผยแพร่เฉพาะกลุ่มไปก่อน ถ้ามีคนอ่านสัก 5 คน 10 คนแล้วก็จะมีการพูดคุยกันต่อไป เมื่อเรื่องนั้นกลายเป็นหัวข้อสนทนา ประเด็นความคิดก็จะออกเลยขยายกว้าง เท่ากับเป็นการเผยแพร่วิธีหนึ่ง และหากมีโอกาสค่อยนำมาพิมพ์ทีหลัง เหมือนกับเรื่อง “ฝันร้ายไม่จำเป็นต้องเป็นจริง” ซึ่งมีโอกาสพิมพ์ในหลายปีต่อมา (พ.ศ. 2531)

ที่นี้มาถึงเรื่องที่เรารู้จักกันดี พอพูดถึงพระราชนิพนธ์ก็จะนึกถึงเรื่องนี้ทันที คือ “นายอินทร์ ผู้ปิดทองหลังพระ” ชื่อเรื่องตรงนี้ก็ทำให้ชวนอ่านแล้ว เราคงอยากรู้ว่านายอินทร์คนนี้เป็นใคร เรื่องนี้มาจากชื่อภาษาอังกฤษว่า A Man Called Intrepid ซึ่งวิลเลียม สตีเวนสัน (William Stevenson) เป็นคนเขียน ในการตั้งชื่อหนังสือ พระองค์ทรงนำคำว่า Intrepid มาแตกเป็นชื่อเรื่อง “นายอินทร์” มาจาก In ส่วนคำว่า pid กลายเป็น “ผู้ปิด” เรายี่สำนวนไทยว่า ปิดทองหลังพระ พระองค์จึงทรงใช้สำนวนนี้ว่า นายอินทร์ผู้ปิดทองหลังพระ เป็นคนที่ปิดทองหลังพระเพราะมีคุณูปการทำให้เหตุการณ์บ้านเมืองนั้นเป็นไปในทางดี เรื่องนี้เป็นเรื่องจริงของ เซอร์ วิลเลียม สตีเฟนสัน (Sir William Stephenson) ผู้มีรหัสในการทำจารกรรมว่า Intrepid เขาเป็นหัวหน้าหน่วยราชการลับอาสาสมัครของอังกฤษในสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง ทำหน้าที่แสวงหาข้อมูลทางการทหารของฝ่ายเยอรมันซึ่งเป็นฝ่ายนาซีเพื่อรายงานต่อเซอร์ วินสตัน เชอร์ชิล (Sir Winston Churchill) ผู้นำของอังกฤษในขณะนั้น และประธานาธิบดีรูสเวลต์ (Franklin D. Roosevelt) ของสหรัฐอเมริกา หน่วยจารกรรมนี้ทำหน้าที่สืบราชการลับให้

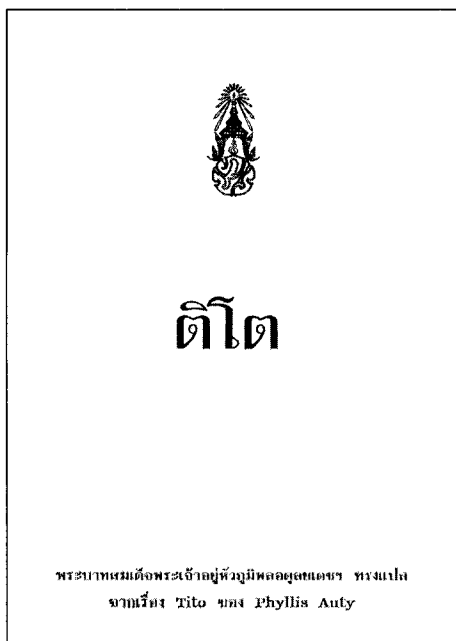
สองประเทศซึ่งเป็นฝ่ายเดียวกัน เพื่อให้รู้ความเคลื่อนไหวของฝ่ายนาซี หน่วยนี้เท่ากับเป็นหน่วยกล้าตายที่ออกไปหาข้อมูลต่างๆ และปฏิบัติการต่างๆ เช่น ได้สังหารสมุนมือขวาของฮิตเลอร์ ได้ช่วยเหลือนักวิทยาศาสตร์จากดินแดนที่นาซีเข้ายึดครอง หรือได้ขัดขวางไม่ให้เยอรมันคิดค้นปรมาณูได้สำเร็จ การกระทำต่างๆ ของหน่วยกล้าตายนี้เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้โลกรอดพ้นจากการคุกคามของฝ่ายนาซี แต่คนทุกๆ ไปก็จะไม่ทราบ จึงเป็นการปิดทองหลังพระในลักษณะนี้เอง เรื่องของ Intrepid หรือนายอินทร์นี้ไม่ใช่เป็นแค่เรื่องราวของสงครามจารกรรมที่แสดงกลยุทธ์และชั้นเชิงไหวพริบที่จะเอาชนะศัตรูได้เท่านั้น แต่คนอ่านจะเห็นว่าสงครามซึ่งผ่านมานานหลายปีแล้วยังเป็นบทเรียนสำหรับคนในปัจจุบันที่มีการสู้รบ มีความขัดแย้งกันต่างๆ ในเรื่องมีข้อคิดที่น่าสนใจหลายแง่มุมทีเดียว โดยเฉพาะที่เป็นทรศนะของนายอินทร์ทำให้เราได้คิดว่าภัยสงครามนั้นร้ายแรงจริง แต่มนุษย์ก็สามารถจะพิชิตได้หรือว่าหาประโยชน์ได้ ข้อความตอนหนึ่งจากพระราชนิพนธ์มีว่า "...มนุษยชาติมีศัตรูที่น่าเกรงขามที่ต้องเผชิญอยู่แล้ว นั่นก็คือความอดอยากยากจน โรคภัยไข้เจ็บ และความไร้การศึกษา..." เพราะฉะนั้นสิ่งนี้เป็นศัตรู เป็นสงครามที่มนุษย์ต้องต่อสู้อยู่แล้ว และในการต่อสู้นี้ ทุกคนย่อมจะมีโอกาสได้รับความอึ้งใจและชื่อเสียงอย่างทั่วถึงกัน นั่นก็คือ เหมือนกับจะบอกว่าสิ่งที่เราทำสงครามไม่ใช่สงครามโลก แต่เป็นสงครามต่อสู้กับความยากจน โรคภัยไข้เจ็บ เมื่อต่อสู้แล้วมีชัยชนะเราก็จะรู้สึกว่าเป็นความอึ้งใจ เป็นชื่อเสียงใครๆ ก็ต่อสู้ได้ จากการอ่านหนังสือเรื่องนี้ทำให้เราคิดว่า ไม่ต้องรอให้มีสงครามโลก ไม่ต้องรอให้บ้านเมืองต้องไปสู่กับชาติไหน เราก็ทำสงครามได้ทุกสมัย และเราก็สามารถเป็นวีรบุรุษ สร้างวีรกรรมได้จากการต่อสู้กับสิ่ง

เหล่านี้ ข้อความจากเรื่องอีกตอนหนึ่งว่า "...เสรีภาพส่วนบุคคลเป็นรากฐานของความก้าวหน้ามั่นคงของมนุษยชาติ..." ตรงนี้ก็คือ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวน่าจะจะมีพระราชประสงค์ให้เราคิดว่า ทุกคนต้องแสวงหาเสรีภาพ ถ้าบุคคลมีเสรีภาพ ไม่ยอมตกอยู่ในอาณัติของใคร มนุษยชาติก็จะมั่นคงมากขึ้น คำกล่าวนี้น่าจะเป็นจริงอีกเช่นกัน หรือต่อมาบอกว่า "ความสำเร็จเกิดขึ้นได้ เพราะเราล้วนมีจิตใจหนักแน่น แต่มีอิสระ" เมื่อกันพูดถึงเสรีภาพ คราวนี้พูดถึงอิสระ ซึ่งเป็นคำที่ใกล้เคียงกัน คือต้องไม่ไปผูกพัน ไม่ไปยึดติดอยู่กับอะไรทั้งสิ้น ทำให้เราเป็นอิสระต่อตัวเราเอง สามารถค้นคว้าหรือแสดงความสามารถด้วยตัวเองได้ ไม่ใช่มีเจ้านายมาบังคับว่าต้องทำอย่างนั้นอย่างนี้ ถึงแม้ว่าเราจะมีหัวหน้างาน เราก็สามารถทำอะไรที่เป็นอิสระ หมายถึงจิตใจอิสระและหนักแน่น ไม่ใช่อิสระแล้วไปเรื่อย ๆ แล้วแต่อะไรจะพัดพาไป

ต่อมาคือเรื่อง "ติโต" ผู้เขียนคือ ฟิลลิส ออติ (Phillis Auty) เรื่องนี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์แปลไว้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2515 แต่พิมพ์ในปี 2537 ในพระราชดำรัสพระราชทานแก่คณะบุคคลต่างๆ ที่เข้าเฝ้าฯ ถวายชัยมงคลเมื่อวันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ. 2537 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตรัสถึงพระราชนิพนธ์เรื่องนี้ว่า

ได้แปลหนังสือเรื่อง "ติโต" แปลหลายปีมาแล้ว ตั้ง 20 ปี แต่เห็นว่ายังคงทันสมัย เพราะเขายังดีกันอยู่ เลยต้องรีบมาปรับปรุงต้นฉบับเรื่อง "ติโต" นี้ ปรับปรุงเกือบจะไม่ทัน แต่ก็ทัน ทันอะไร หวังคือหวังว่าโลกนี้จะมีสันติภาพ จะมีความสงบ ต้องรีบปรับปรุงหนังสือ เรื่อง "ติโต" นี้ ให้ทันกับที่เขาดีกันอยู่ ถ้าเขาไม่ดีกันบ้านเมืองเขาเรียบร้อยแล้ว ก็ไม่เป็นสิ่งที่น่าสนใจ เมืองยูโกสลาเวีย เขายังดีกัน ฉะนั้นก็เลยรีบให้หนังสือแปลนี้ออกพิมพ์มาให้สำเร็จได้

ในพระราชดำรัสนี้เราจะเห็นว่าพูดถึงยูโกสลาเวียก็จริง แต่จริงๆ แล้วก็มีนัยว่า ถ้าที่ไหนยังดีกัน หนังสือเล่มนี้ก็ยังมีประโยชน์ได้เช่นกัน เพราะฉะนั้นไม่ว่าเรื่องไปผูกกับเหตุการณ์อะไร แต่เนื้อความสาระในเรื่องเรานำมาใช้ได้ทั้งสิ้น เรื่องนี้พูดถึงอดีตประธานาธิบดีของยูโกสลาเวียที่ชื่อ ติโต หรือว่าอีกชื่อหนึ่งก็คือ โยชิป บรอซ (Josip Broz) ผู้ต่อสู้กบฏชาติยูโกสลาเวีย ซึ่งตอนนั้นถูกคุกคามจากพวกนาซี ฝ่ายตรงข้ามในเรื่องนายอินทรีก็ตีเรื่องติโตที่ดี เป็นพวกเดียวกันคือพวกนาซี ฉากเวลาที่เป็นช่วงสงครามโลกครั้งที่สองเช่นเดียวกัน ในเรื่องนี้อดีตประธานาธิบดีของยูโกสลาเวียซึ่งเป็นปรปักษ์กับนาซีเยอรมันในสงครามโลกครั้งที่สองมีความมุ่งมั่นมากที่จะต่อสู้เพื่อเอกราชของประเทศชาติ สิ่งที่ประธานาธิบดีผู้นี้แสวงหาคือเสรีภาพ และความเสมอภาคของชนทุกชั้นในแผ่นดินยูโกสลาเวีย ไม่ว่าจะเป็นพวกโครแอต (Croat) พวกสโลวีเนีย (Slovenia) พวกเซิร์ฟ (Serb) ซึ่งล้วนต่างเชื้อชาติ เขาทำอย่างไรจึงทำให้เกิดความเสมอภาคได้ เขาได้รับความสนับสนุนจากประชาชนอย่างกว้างขวางทีเดียว ผู้คนที่หลากหลายชาตินั้นเห็นว่าเขาสู้เพื่อมนุษยชาติเพื่อความเสมอภาค เขาได้ชื่อว่าเป็นผู้นำที่ยิ่งใหญ่ที่เปลี่ยนวิถีชีวิตและประวัติศาสตร์ของยูโกสลาเวีย และเป็นผู้ที่ทำให้ลัทธิคอมมิวนิสต์มีมุมมองใหม่ในศตวรรษที่ 20 จากการที่ต้องต่อสู้อย่างโดดเดี่ยวโดยไม่มี การแทรกแซงจากประเทศใดๆ ทำให้ติโตสร้างลัทธิขึ้นมา ในพระราชนิพนธ์

กล่าวไว้ว่า “ติโตเป็นผู้ที่บั่นลัทธิคอมมิวนิสต์ชาตินิยมและเอกราชให้เป็นรูปปฏิมากรรมที่หาที่เปรียบไม่ได้” ใช้คำว่า “บั่น” แปลว่าสร้างขึ้นมาใหม่ ให้เกิดเป็น “ปฏิมากรรม” คือเป็นภาพของคอมมิวนิสต์อีกแบบหนึ่ง รูปการณ์ทางการเมืองซึ่งเรียกกันว่า ติโตอิสซึม (Titoism) จึงแข็งแกร่งจนสามารถผ่านการปะทะกับสหภาพโซเวียตในภายหลังได้ เราก็จะเห็นต่อมาว่า ยูโกสลาเวียสามารถต้านอำนาจของสหภาพโซเวียตในภายหลังได้ พระราชนิพนธ์นี้พูดถึงลักษณะความเป็นอัจฉริยะของผู้นำคนนี้ว่ามีความกล้าหาญอย่างยิ่ง คุณสมบัติของผู้นำอย่างหนึ่งก็คือต้องกล้า มีความกล้าแล้วต้องมีประสาทแข็ง มีสัญชาตญาณจับไวที่ทำให้รู้สึกตัวเมื่อมีอันตรายมาถึงตน ตรงนี้คือการศึกษาค้นในประวัติศาสตร์ โดยพิจารณาว่าบุคลิกหรืออริยาไคยเป็นอย่างไร ทำไม่ถึงสามารถนำชาติที่หลากหลายชนชาติได้ เราก็จะเห็นคุณสมบัติหลายประการของผู้นำ คือกล้าหาญ ประสาทแข็ง มีสัญชาตญาณจับไว ทะเยอทะยาน แล้วก็มีมดระวัง เฉลียวฉลาดด้วย ทุกอย่างมารวมเข้าในตัวช่วยให้เขาทำงานอย่างไร้แรงเกินไปเพราะทราบดีถึงภัยอันตรายในป่าทึบแห่งการเมืองในคอมินเทิร์น (Comintern) ป่าทึบแห่งการเมือง เป็นโหวดเปรียบเทียบว่าการเมืองตอนนั้นมันยุ่งมากทีเดียว แต่เขาก็ผ่านพ้นอุปสรรคมาได้ นुरुษผู้นี้มีกายและใจอดเยี่ยม มีวินัยในตนเอง และมีบุคลิกลักษณะแข็งแกร่ง ทุกลักษณะที่กล่าวมานี้ล้วนจำเป็นสำหรับผู้นำ หรือคนที่ต้องไปสัมผัสกับปัญหาของคนหมู่มาก กำลังกายก็ต้องดีไม่โซซัดพ้ออ่อนแอ กำลังใจก็ต้องยอดเยี่ยม และที่สำคัญมีวินัย สิ่งนี้จะทำให้ผู้นำสามารถทำอะไรได้หลายๆ อย่าง นอกจากใส่ใจหลายด้าน เขายังมีความเฉลียวฉลาดเป็นพิเศษ มีความสามารถในการแก้ปัญหาการเมือง ตลอดจนมีคุณสมบัติพิเศษคือ ยินดีเรียนรู้อย่างไม่หยุดยั้งตลอดชีวิต เราจะเห็นว่าคนที่ใฝ่เรียนใฝ่รู้ เรียนไปเรื่อยไม่รู้จักหยุดยั้งก็จะสามารถเอาชนะอุปสรรคได้ นอกจากคุณ

ลักษณะของผู้นำที่ผู้อ่านสามารถจะนำมาเป็นแบบอย่างได้แล้ว เหตุการณ์ในเรื่องก็ยังเป็นอุทาหรณ์สำหรับคนไทยได้ว่า เราควรตระหนักถึงภัยพิบัติที่เกิดจากความขัดแย้งและการขาดความสามัคคี ถ้าเราหยิบยกเหตุการณ์ในเรื่องมาใช้ เราคงได้ประโยชน์มากที่สุดที่ตรงแสดงไว้ชัดเจนในพระราชดำรัสที่พระราชทานแก่คณะบุคคลที่เข้าเฝ้าเมื่อ พ.ศ. 2538 ว่า “อยากให้คนไทยเห็นว่า ถ้าเราทำดี เราก็จะไม่เป็นเหมือนเขา”

วิธีที่ทรงแปลพระราชนิพนธ์ 2 เรื่องนี้น่าสนใจ เป็นบทแปลที่อ่านแล้วจะไม่รู้สึกว่าเป็นเรื่องแปล เพราะทรงใช้ภาษาที่ง่ายและราบรื่น สื่อความได้กระชับกินความ เห็นได้จากตัวอย่างสั้นๆ จากพระราชนิพนธ์ตอนหนึ่งที่ว่า “...เขาไม่ปิดบังเลยว่าเป็นคอมมิวนิสต์.” ประโยคง่ายมาก ไม่ใช่ประโยคซับซ้อนที่ผู้ใช้ภาษาเดี๋ยวนั้นชอบใช้ จนบางทีไม่รู้ว่าขึ้นต้นแล้วไปลงท้ายที่ไหน แต่นี่จบประโยคแล้วยังมีเครื่องหมายที่ภาคให้รู้ว่าจบแล้ว ก็สื่อความได้ชัดเจนดี ที่จริงการใช้เครื่องหมายเช่นนั้นน่าจะดี ไม่ทำให้เกิดความเข้าใจผิด ช่วยได้มากทีเดียวในการจัดทำต้นฉบับ ข้อความต่อไปว่าดังนี้ “...เขาไม่ปิดบังเลยว่าเป็นคอมมิวนิสต์. ตรงกันข้ามเขากฎมึใจ. แต่ที่ว่าแม้เป็นคอมมิวนิสต์ก็เป็นประเภทนอกแบบ.” 3 ประโยคนี้ออกทุกอย่างครบถ้วน แคล่องบรรทัดก็ดูใจความนอกแบบอย่างไร “คือพร้อมที่จะถกปัญหาทุกเรื่องที่น่าสนใจ ทั้งพร้อมที่จะตัดสินใจอย่างฉับพลันโดยไม่ต้องหาหรือผู้ใดที่มีตำแหน่งสูงกว่า.” คำที่ขยายต่อมาก็ชัดเจนว่า ทำไมจึงเป็นคอมมิวนิสต์นอกแบบ เพราะเราสามารถจะทำอย่างนี้ได้ “เขาคู่มือใจตนเองทีเดียว เขาเป็นลูกพี่ไม่ใช่ลูกน้อง.” ลูกพี่ในที่นี้หมายความว่าผู้นำ เป็นหัวหน้า และเล่นคำคู่กับลูกน้อง โดยใช้คำว่าลูกพี่ลูกน้อง ในที่นี้ลูกน้องคือผู้ตาม จะเห็นว่าภาษาในตัวอย่างประโยคนั้นกระชับและไม่ซับซ้อน และสรรคามาใช้โดยตรงความหมาย สื่อความได้อย่างราบรื่น เราจึงไม่รู้สึกว่าเป็นเรื่องแปล โครงสร้างประโยคก็กระชับดี อีกตัวอย่างหนึ่งจากเรื่องติโต “เขาเพียงมีชื่ออยู่ในรายชื่อของบุคคลที่เคยเป็นเชลย” คำที่เราดูเหมือนว่าจะซ้ำว่ามีชื่ออยู่ในรายชื่อบุคคล แต่จำเป็นต้องซ้ำ “...เพียงมีชื่ออยู่ในรายชื่อบุคคลที่เคยเป็นเชลยศึกในรัสเซีย และอาจเป็นที่สงสัยว่าคุณ ‘ยอม’ ด้วยความคิดที่จะปฏิวัติ” ตรงนี้ก็ทรงใช้เครื่องหมายคำพูดเพื่อจะเน้นคำว่ายอม ยอมในที่นี้ไม่ใช่ความหมายตรงแต่ทำให้นึกไปถึงความหมายที่สอง ปกติยอมแปลว่าขুবด้วยสีหรืออาบด้วยสี แต่ในที่นี้คือขুবอาบด้วยความคิด คือยอมด้วยความคิด เหมือนคนที่ถูกอาบด้วยความคิด มีใครเอาความคิดมาใส่ให้เขา ซึ่งทำให้เห็นภาพว่าบุคคลผู้นั้นเปลี่ยนความคิดราวกับถูกย้อมสี

ในวารสารภาษาปริทัศน์ (สถาบันภาษาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ปีที่ 8 ฉบับที่ 1, 2, 2530) มีบทวิเคราะห์พระราชนิพนธ์แปลและมีคำสรุปเกี่ยวกับพระราชอัจฉริยภาพในการแปลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวว่า

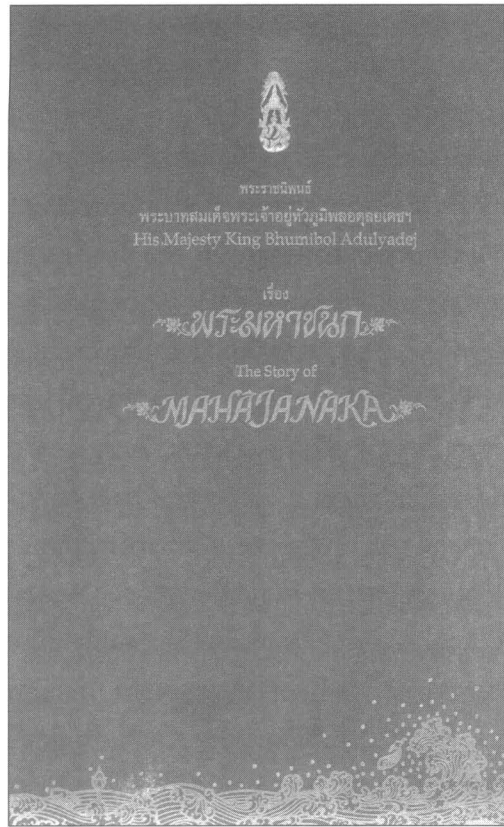
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระปรีชาสามารถและทรงมีคุณลักษณะนักแปลที่ดี เริ่มตั้งแต่ทรงรู้ดีทั้งภาษาอังกฤษ (ซึ่งเป็นภาษาของต้นฉบับ - source language) และภาษาไทย (ซึ่งเป็นภาษาที่แปลออกมา - target language)

วิธีที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงใช้ในการแปลคือ ทรงอ่านรวดเดียวก่อนเพื่อประเมินว่า

ผู้เขียนต้องการจะสื่อความคิดอะไร แล้วจึงทรงอ่านรายละเอียดเพื่อถ่ายทอดความคิดนั้นเป็นภาษาไทย ซึ่งตรงกับหลักการแปลที่เสนอโดยผู้เชี่ยวชาญการแปล

ต่อมาคือเรื่อง “พระมหานก” เรื่องนี้ผู้อ่านรู้จักกันดี เป็นพระราชนิพนธ์นิทานที่มีภาพวาดประกอบ และยังมีฉบับการ์ตูนด้วย ความเป็นมาของเรื่องพระมหานกปรากฏในพระราชปรารภในพระราชนิพนธ์คำนำว่า เรื่องนี้มีเนื้อหามาจากชาดกในพระไตรปิฎกหรือนิบาตชาดกซึ่งมี 500 กว่าเรื่อง และ 10 เรื่องสุดท้ายเป็นพระชาติสุดท้ายของพระโพธิสัตว์เรียกว่าทศชาติ ทศชาติเรื่องแรกก็คือเรื่องของพระเทมีย์ เรื่องที่ 2 ก็คือเรื่องของพระมหานก การบำเพ็ญบารมีในสิบชาติสุดท้ายซึ่งเรียกว่าทศชาตินั้นถือว่าเป็นเรื่องที่สำคัญยิ่งของพระโพธิสัตว์ก่อนที่จะตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า บารมีที่บำเพ็ญในสิบชาติเรียกกันว่า ทศบารมี หรือบารมี 10 ทศ ในเรื่องพระมหานกเป็นการบำเพ็ญวิริยบารมี เมื่อมาเป็นพระราชนิพนธ์แล้วเราจะเห็นว่านอกจากวิริยบารมี ยังมีแนวคิดที่สำคัญอีกเรื่องหนึ่งคู่ไปกับวิริยะหรือความพากเพียร ดังจะเห็นได้จากพระราชปรารภที่เป็นต้นเรื่องที่อยู่ในพระราชนิพนธ์ความว่า เมื่อ พ.ศ. 2520 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงสดับพระธรรมเทศนาของสมเด็จพระมหาวิราวัฑฒ์ (วิน ธรรมสารมหาเถระ) วัดราชผาติการาม เรื่องพระมหานกเสด็จทอดพระเนตรพระราชอุทยานในกรุงมิลิลา เรื่องมีใจความว่า ที่ทางเข้าสวนหลวงมีต้นมะม่วง 2 ต้น ต้นหนึ่งมีผล อีกต้นหนึ่งไม่มีผล ทรงลี้มรสมะม่วงอันโอชาแล้วเสด็จเยี่ยมอุทยาน ต่อมาเมื่อพระมหานกเสด็จกลับออกจากสวนหลวง ได้ทอดพระเนตรเห็นต้นมะม่วงมีผลรสดี ถูกข้าราชการบริพารดึงทิ้งจนต้นโคนลง ต้นมะม่วงนั้นก็เสียหายไป ส่วนต้นที่ไม่มีลูกก็ยังคงตั้งอยู่ตระหง่าน แสดงว่าสิ่งใดดีมีคุณภาพจะเป็นเป้าหมายของการขยันแย่ง เพราะฉะนั้นอะไรที่ให้ผลดีมากเกินไปจะเป็นที่ขยันแย่งกัน และจะเป็นอันตรายในท่ามกลางผู้ที่ขาดปัญญา มีข้อแม้ด้วยว่าการที่ขยันแย่งนั้นเกิดจากการที่ผู้คนไม่ได้ใคร่ครวญผู้คนขาดปัญญา มุ่งแต่ผลประโยชน์ ทำให้สิ่งที่ดีมีคุณภาพตกเป็นเป้าหมายของการทำลายไป

เมื่อได้ทรงสดับพระธรรมเทศนาเช่นนั้นแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ทรงค้นเรื่องพระมหานกในพระไตรปิฎกในพระสูตรตันตปิฎก ทรงนำเรื่องมาดัดแปลงเนื้อเรื่องและสำนวนภาษาเพื่อให้ผู้อ่านในปัจจุบันเข้าใจได้ง่ายขึ้น นอกจากนั้นก็ยังได้ทรงแปลเป็นภาษาอังกฤษเทียบเคียงไว้ด้วย เนื้อเรื่องในมหานก ต้นเรื่องเล่าว่ามีพระมหากษัตริย์องค์หนึ่งคือ พระเจ้ามหานกครองกรุงมิลิลา แคว้นวิเทหะ มีโอรส 2 องค์ องค์พี่คือ อริฏฐชนก องค์น้องคือ โปลชนก เมื่อพระเจ้ามหานกสวรรคต พระเจ้าอริฏฐชนกก็เสด็จขึ้นครองราชย์ แล้วให้พระโปลชนกดำรงตำแหน่งมหาอุปราช พระเจ้าอริฏฐชนกทรงระแวงพระทัยว่าพระโปลชนกจะคิดชิงชิงราชสมบัติ จึงบัญชาให้จับตัวพระราชอนุชาไปจองจำเสีย แต่พระโปลชนกไหวตัวทันก็เสด็จหนีไปได้ พอออกไปนอกเมืองก็ไปเกลี้ยกล่อมผู้คนเป็นสมัครพรรคพวกจำนวนมาก แล้วยกทัพกลับมาตีกรุงมิลิลา พระเจ้าอริฏฐชนกยกทัพออกไปรบ แต่ก็พ่ายแพ้ สิ้นพระชนม์ในสนามรบ พระมเหสีของพระเจ้าอริฏฐชนกต้องเสด็จหนีออกจากพระนคร ในขณะนั้นก็ทรงพระครรภ์ด้วย ในนิทานทั่วไป พระอินทร์เป็นตัวละครสำคัญที่จะต้องมาช่วยตัวละครเอกที่เพ็ญพลัง ตกอับ ในเรื่องนี้ก็เช่นกัน ผู้ที่จะมาเกิดในพระครรภ์ของพระมเหสีคือพระโพธิสัตว์ พระอินทร์เลยลง

มาช่วยโดยแปลงกายเป็นชายแก่มารับพระนางไปยังเมืองจัมปานคร พระนางได้อาศัยอยู่กับพราหมณ์ทิดา ปาโมกข์ในฐานะน้องสาวของพราหมณ์ จนกระทั่งประสูติพระโอรส ตั้งชื่อว่ามหาชนกตามพระนามพระอัยกา เมื่อพระมหาชนกเจริญเติบโตขึ้น ถูกเพื่อน ๆ ล้อเลียนว่าไม่มีพ่อ และเป็นลูกของหญิงม่าย พระมหาชนกจึงถาม พระมารดาว่า พระราชบิดาเป็นใคร พระมารดาก็เล่าเรื่องให้ฟัง พระมหาชนกทรงตั้งปณิธานตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ว่าจะต้องทำอะไรสักอย่างหนึ่ง จึงทรงศึกษาศิลปศาสตร์จนสำเร็จการศึกษาเมื่อพระชนมายุ 16 พรรษา และทรงดำริตอนนั้นเองว่าจะไปเอกราชสมบัติคืนมาเพราะเป็นสมบัติของพ่อคือพระเจ้าอริราชชนก ปกติตามเรื่อง นิทานถ้ามีการเดินทางก็จะเล่าว่าตัวละครออกเดินทางไปเลย แต่ในเรื่องนี้เป็นการเดินทางอย่างมีแผน คือมีการเตรียมสินค้ำไปขาย เพราะการจะไปตีเมืองต้องอาศัยหลาย ๆ อย่างซึ่งต้องใช้ทุนทรัพย์ พระมหาชนกจึงตัดสินใจจะเดินทางไปค้าขายที่เมืองสุวรรณภูมิ (ชื่อเดียวกับสนามบินใหม่ของเราซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระราชทานชื่อนี้ให้) สุวรรณภูมิตามเรื่องในนิทานชาดกก็คือแหลมทองของไทย นิทานชาดกหลายเรื่องจะพูดถึงดินแดนสุวรรณภูมิ ในหนังสือเรื่อง ปกรณัมนิทาน มีบทความของดิฉันชื่อ "สุวรรณภูมิในนิทาน" ได้พูดถึงเรื่องชื่อสุวรรณภูมิที่เป็นฉากในนิทานเรื่องต่าง ๆ ไว้ พระมหาชนกเดินทางทางเรือมาที่นี่ เพราะว่าจากเมืองจัมป

นครนั้นต้องมาทางเรือ ในพระราชนิพนธ์ตอนนี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงทำแผนที่การเดินทางของพระมหากษัตริย์ไว้ด้วย ขณะที่เรือแล่นไปได้ 7 วันถูกพายุพัดจนกระทั่งเรือแตก จมลงกลางมหาสมุทร เมื่อไม่สามารถไปถึงสุวรรณภูมิได้ พระมหากษัตริย์ก็เปลี่ยนแผนโดยมุ่งหน้าสู่กรุงมิลิลา แต่ก็ต้องว่ายน้ำฝ่าคลื่นอยู่ 7 วัน ตามเรื่องนิทาน คนที่มีบุญก็ต้องมีคนมาช่วยเมื่อมีภัย ผู้ที่มาช่วยคือนางมณีเมขลาซึ่งเป็นเทพธิดารักษามหาสมุทรที่มาช่วยเพราะมัวไปเที่ยวเพลิดเพลินอยู่ ที่จริงควรมาช่วยตั้งนานแล้ว แต่ก็ละเลยหน้าที่ จึงมาช่วยเมื่อ 7 วันผ่านไปแล้ว มณีเมขลาทดลองปัญญาพระมหากษัตริย์จนกระทั่งแน่ใจว่าเป็นผู้ที่มีปัญญาและมีความเพียรจริงๆ นางมณีเมขลาเลื่อมใส ก็เลยช่วยขึ้นจากท้องทะเลแล้วพาไปยังกรุงมิลิลา แปลว่าสำเร็จขั้นหนึ่งแล้ว ได้เดินทางถึงที่เป้าหมายได้ ที่เมืองมิลิลา พระเจ้าโพลชนกษัตริย์กรุงมิลิลาซึ่งเป็นอาไม่มีโอรสมีแต่ธิดาชื่อเจ้าหญิงสิวลี เป็นคนที่มีสติปัญญาหลักแหลมมาก พระเจ้าโพลชนกทรงไตร่ตรองว่าทำอะไรจึงจะทำให้พระราชธิดาได้ครองคู่กับคนที่มีปัญญาเช่นกัน ก็เลยตั้งเงื่อนไขว่าใครก็ตามที่จะมาครองกรุงมิลิลาต่อจากพระองค์จะต้องทำตามเงื่อนไขทั้งหมด 4 ข้อด้วยกัน ข้อแรกคือต้องทำให้เจ้าหญิงสิวลี พระราชธิดาทรงยินดีหรือพุดง่ายๆ ก็คือรักนั่นเอง ข้อที่สองจะต้องรู้จักหัวนอนของบัลลังก์สี่เหลี่ยม ข้อที่สามต้องสามารถยกหนูหนักประมาณคนจำนวนพันคนถึงยกขึ้นได้ แปลว่า จะต้องเป็นผู้วิเศษไม่ใช่คนธรรมดา เงื่อนไขเหล่านี้เหมือนกับว่าไม่ให้ใครก็ได้จะมาครอบครองราชสมบัติ เมื่อพระองค์สิ้นไป ข้อที่สี่ต้องนำขุมทรัพย์ใหญ่ 16 แห่งออกมาได้ ใครก็ตามที่มาเจอเงื่อนไขนี้ก็คงต้องถอย เราจะพบอนุภาคนี้ในนิทานหลายเรื่อง เจ้าหญิงผู้ทรงโฉมมักต้องมีเงื่อนไข อย่างเช่นเรื่องรามเกียรติ์ พระรามก็ต้องไปยกศรในพิริศษุมพรของนางสีดา หรือในเรื่องมหาภารตะก็มีการประลองฝีมือ แต่ละคนที่จะได้นางไปนั้นต้องผ่านการทดสอบก่อน ในเรื่องพระมหากษัตริย์ ราชรถที่เสด็จไปหยุดอยู่ตรงหน้าพระมหากษัตริย์ทันที ตรงนี้ใช้เรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ ช่วยเพื่อให้เรื่องเดินเร็วขึ้น ราชบุโรหิตก็ประกอบพิธีราชาภิเษก เขิญเสด็จเข้าประทับในกรุงมิลิลา พระมหากษัตริย์แสดงความสามารถได้ทั้ง 4 อย่างครบตามเงื่อนไขก็เลยได้อภิเษกสมรสกับเจ้าหญิงสิวลี

เมื่อได้ครองราชย์แล้ว เรื่องก็มาถึงตอนที่สอง วันหนึ่งพระมหากษัตริย์เสด็จประพาสอุทยาน ทอดพระเนตรเห็นต้นมะม่วง 2 ต้น ต้นหนึ่งกิ่งหัก ใบร่วงโกร๋น ส่วนอีกต้นหนึ่งเขียวขจี สองต้นนี้ต่างกันมาก ทรงคิดว่าเกิดเหตุอะไรขึ้นถึงเป็นเช่นนั้น เมื่อตรัสถาม อำมาตย์ก็กราบทูลว่า เพราะต้นแรกนั้นมีผลตก คนก็หักสอยเอาผลไป ทำให้ใบร่วงโกร๋น ส่วนต้นที่เขียวขจีไม่มีลูกไม่มีผล คนก็ไม่สนใจ มันก็เลยเขียวอยู่อย่างนั้น พระมหากษัตริย์ก็เกิดความคิดจากสภาพของต้นมะม่วงขึ้นมาทันที เกิดความสลดพระทัย และดำริว่า ธรรมดาดันไม้ที่มีผลก็เป็นที่ต้องการของปวงชนแล้วก็ถูกทำลาย ถ้าจะไม่ให้ถูกทำลายต้องเฝ้ารักษาให้เกิดกิ่งงออีกว่าถ้ามีแต่เฝืออยู่ อาจมีใครมาเอาทรัพย์สมบัติไป เพราะฉะนั้นผู้หาทางทำตนเป็นต้นไม้ที่ไม่มีผลจะดีกว่า สำหรับคำว่า ไม่มีผล ในที่นี้ก็คือ ไม่มีผลประโยชน์แก่คนอื่น เมื่อไม่มีผลประโยชน์ ไม่มีลูก ไม่มีผล ก็ไม่ทำให้กิ่งงอว่าใครจะมาแย่งชิง ตามเรื่องเดิมในชาดกเมื่อพระมหากษัตริย์ทรงเห็นผลประโยชน์ของการบรรพชาจึงสละราชสมบัติออกผนวช พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริว่า เรื่องนี้ไม่น่าจะดำเนินเรื่องตามชาดก เพราะพระมหากษัตริย์ยังมีหน้าที่ต้องรับผิดชอบปกครองบ้านเมืองอยู่ จึงดำริที่จะปลุกฝังให้ผู้คนมีความรู้ พระราชนิพนธ์เรื่องนี้จึงมีแนวเรื่องหรือ

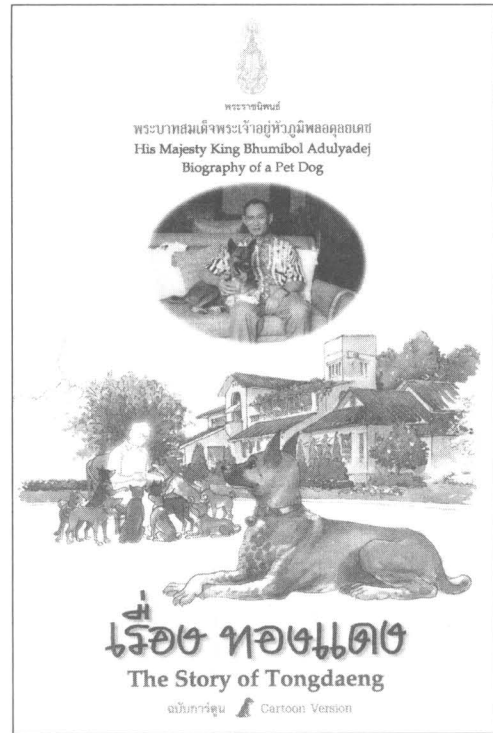
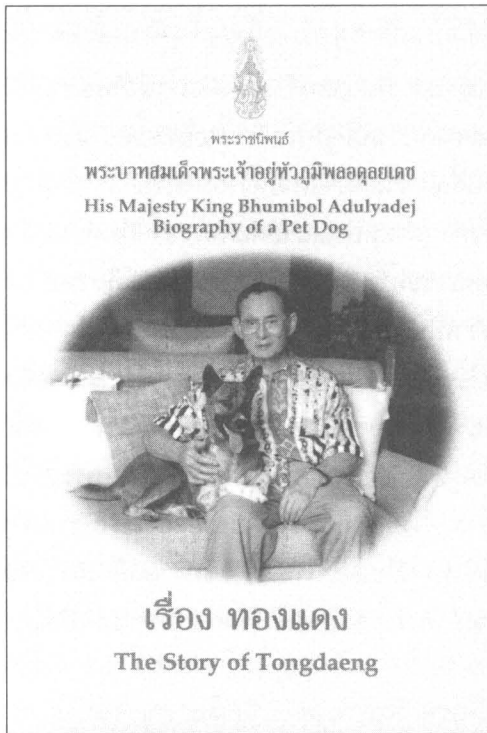
theme เพิ่มขึ้นมาอีกเรื่องหนึ่ง เรื่องเดิมนั้นเน้นเรื่องความเพียร แต่ในเรื่องนี้เน้นเรื่องการแสวงหาปัญญาด้วย นับเป็นแนวเรื่องหลักอีกแนวเรื่องหนึ่งคู่ไปกับแนวเรื่องการทำเพียรความเพียร ความเพียรตามนิทานชาดกยังคงมีอยู่ แต่ในเรื่องนี้จะเห็นชัดว่าเน้นสติปัญญาเป็นแนวเรื่องคู่ขนานกันไป 2 อย่าง เพราะคนที่ขยันอย่างเดียวแต่ไม่มีสติปัญญาก็ใช้ไม่ได้ คนที่ฉลาดอย่างเดียวไม่ขยันก็ใช้ไม่ได้ ต้องมีทั้งสองอย่าง เราจะเห็นว่าคนที่ขยันแต่ไม่ฉลาดก็สร้างความเสียหายได้ คนที่ฉลาดแต่ไม่ขยันก็สร้างความเสียหายได้เช่นกัน ทั้งสองอย่างจึงต้องไปด้วยกัน

ในท้ายเรื่องพระมหากษัตริย์พระราชนิพนธ์มีพระดำริของพระมหากษัตริย์ว่า “สิ่งใดดีมีคุณภาพจะเป็นเป้าหมายของการขยัน และจะเป็นอันตรายในท่ามกลางผู้ที่ขาดปัญญา” จะเห็นว่าเน้นเรื่องปัญญา ผู้คนที่หลายล้านจาริกในโมหะภูมิทั้งนั้น ล้วนแต่มีความหลง ไม่มีความรู้ทั้งทางวิทยาการ ทั้งทางปัญญา จำเรียนก็ไม่ว่าเรียน และยังไม่ได้ฉลาดด้วย ยังไม่เห็นความสำคัญของผลประโยชน์ แม้ของตนเอง จึงต้องตั้งสถานอบรมสั่งสอนให้เบ็ดเสร็จ เพราะถ้าผู้คนยังเขลาอยู่อย่างนี้ หลงอยู่อย่างนี้ ไม่ว่าจะมิใช่ประโยชน์อะไรเกิดขึ้นก็ใช้ไม่ได้ทั้งสิ้น จึงควรอบรมสั่งสอนคนทุกระดับตั้งแต่อุปราชซึ่งเป็นชั้นปกครองไปถึงคนรักษาข้างหรือคนที่ทำงานใช้แรงงาน โดยเฉพาะเหล่าอำมาตย์นั้นจำเป็นมาก ถ้าหากพวกนี้ยังไร้ปัญญาไร้ความคิดก็ทำอะไรให้ดีไม่ได้ พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์จึงเป็นเรื่องที่สอนการปกครองบ้านเมืองว่าคนที่จะขึ้นไปอยู่ในตำแหน่งอุปราชนั้นต้องมีสติปัญญา ต้องมีความเพียร พระมหากษัตริย์จึงตั้งสถาบันการศึกษาเพื่อให้นักศึกษาแก่คนทุกเหล่า และที่กล่าวถึงคนรักษาข้างรักษาม้านั้นก็หมายความว่าประชาชนทั่วไปซึ่งควรมีโอกาสเรียนด้วย การตั้ง “มหาวิทยาลัย” ในเรื่องนี้มีนัยของมหาวิทยาลัยในวัดพระเชตุพนในสมัยรัชกาลที่ 3 ที่ให้ชาวบ้านเข้าไปเรียนรู้ ใครอยากจะทำอะไรก็ได้ ไปอ่านวรรณคดีตามฝาผนังก็ได้ หรือจะไปเรียนวิชาการแพทย์ ฤๅษีตัดตน อะไรก็ได้ นั่นคือมหาวิทยาลัยของชาวบ้าน นอกจากตำราเรื่องการตั้งสถาบันศึกษาจะแสดงแนวเรื่องความสำคัญของปัญญาแล้ว ลักษณะนิสัยของพระมหากษัตริย์ก็ทำให้เห็นความสำคัญของปัญญาได้เช่นกัน พระมหากษัตริย์เป็นผู้ที่มีความเข้มงวดเพราะมานะ โดยที่พระองค์เกิดในตระกูลกษัตริย์ที่ไม่เจือปน มานะในที่นี้ไม่ใช่ความขยัน แต่เป็นความนับถือตนเองว่าเป็นผู้ที่มีศักดิ์ศรี พระมหากษัตริย์จักตนเอง เมื่อรู้ว่าเป็นเชื้อสายกษัตริย์ก็ทำให้พระองค์คิดขึ้นมาได้ทันทีว่าตนเองไม่ใช่คนธรรมดา แต่เป็นคนที่อยู่ในตระกูลกษัตริย์ที่ไม่เจือปน เพราะฉะนั้นต้องทำอะไรสักอย่าง เมื่อมีความคิดนี้เป็นแรงกระตุ้น พระมหากษัตริย์จึงไม่ทอดทิ้ง แม้เมื่อมองไม่เห็นฝั่งขณะว่ายอยู่ในทะเล ก็ยังไม่ทอดทิ้ง ความเพียรของพระมหากษัตริย์นั้นเกิดจากมานะ เกิดจากความหยิ่งในเกียรติของตนเองว่า เป็นผู้ที่มีเชื้อสาย ต้องสู้ไม่ใช่อ้อแท้ ไม่ใช่ยอมอมมืออเท้า ในเรื่องจะบอกอีกว่าบุคคลเมื่อกระทำความเพียรแม้จะตายก็ได้ชื่อว่าไม่เป็นหนี้ในระหว่างหมู่ญาติ เทวดา และบิดามารดา คือได้สู้แล้วนั่นเอง ตามหลักของมนุษยนิยมเชื่อว่ามนุษย์มีความสามารถจึงควรตระหนักในพลังของตนเอง มนุษย์นั้นไม่เหมือนกับต้นผักตบชวาที่ลอยขึ้นลอยลงตามน้ำ แต่ต้องว่ายน้ำทวนน้ำได้ ต้องรู้จักเอาชนะอุปสรรค นั่นคือพลังของมนุษย์ กล่าวได้ว่าเมื่อมนุษย์มีทั้งสติปัญญาและความเพียรผสมผสานกันก็จะประสบความสำเร็จ ตอนท้ายพระราชนิพนธ์คำนำที่ว่า “ขอจงมีความเพียรที่บริสุทธิ์ ปัญญาที่เฉียบแหลม และมีกำลังกายที่สมบูรณ์” เป็นคำพระราชทานพรให้แก่ผู้อ่านทุกคน ให้มีความเพียร มีปัญญา และถ้ามีกำลัง

กายดี ไม่มีโรคภัย เราก็สามารถเอาชนะอุปสรรคได้ทั้งสิ้น

สำนวนในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกนั้นอ่านง่ายกว่าในชาดกต้นเรื่องเดิม เช่นในชาดกใช้คำว่า พระเชษฐโกรส พระกนิษฐโกรส พระเชษฐโกรสหมายถึงโอรสองค์พี่ กนิษฐโกรสก็หมายถึงโอรสองค์น้อง ต้องรู้ศัพท์ถึงจะเข้าใจ จึงยากอยู่สำหรับคนรุ่นใหม่ ต่อมาในฉบับที่เอาชาดกมาแต่งให้ง่ายมากขึ้น เล่าว่าพระราชทานตำแหน่งอุปราชแก่พระราชโอรสองค์พี่ พระราชทานตำแหน่งเสนาบดีแก่พระราชโอรสองค์น้อง แต่ในพระราชนิพนธ์เล่าอย่างกระชับมากขึ้นไปอีกว่าพระราชทานตำแหน่งอุปราชแก่องค์พี่ และตำแหน่งเสนาบดีแก่องค์น้อง เป็นตัวอย่างของการนำเรื่องที่เราเห็นว่าเป็นเรื่องเก่าอยู่บนหิ้งมาทำให้ง่ายเข้า ทำให้น่าสนใจมากขึ้น อีกตัวอย่างหนึ่ง ในชาดกบอกว่าทรงตั้งพระโพลชนกผู้กนิษฐภคินีเป็นอุปราช ในพระราชนิพนธ์ก็ละเอียดเพราะเรื่องเล่ามาแล้วว่าเป็นน้อง เพราะฉะนั้นไม่ต้องพูดแล้ว พูดแต่เพียงว่าทรงตั้งพระโพลชนกเป็นอุปราช อีกตัวอย่างหนึ่งคือคำว่า บัจจันตคาม เด็กรุ่นใหม่ไม่รู้หรือว่าบัจจันตคามเป็นอะไร ในพระราชนิพนธ์ทรงใช้ว่าเสด็จไปยังเมืองชายแดน อ่านเข้าใจทันที คำว่า กระด้าง เราก็รู้ความหมายแล้ว แต่ในชาดกใช้ว่าผู้กระด้างเพราะมานะ ไม่รู้ว่าเป็นอย่างไร ในพระราชนิพนธ์จึงทรงเขียนเสียใหม่ว่า เข้มงวดก็คือเอาจริงเอาจัง เพราะถือตัวว่าเป็นกษัตริย์ กล่าวได้ว่าการใช้ถ้อยคำสำนวนในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกมีส่วนทำให้หนังสือเรื่องนี้เหมาะสำหรับผู้อ่านทุกระดับ

เรื่องสุดท้ายที่เรารู้จักกันคือเรื่อง “ทองแดง” เรื่องนี้น่าจะอ่านได้ง่ายมากที่สุดสำหรับคนรุ่นหลังๆ แล้วก็ เป็นเรื่อง ที่เข้าถึงผู้คนทั่วไปด้วย เป็นเรื่องบันทึกความเป็นมาและลักษณะนิสัยของสุนัขทรงเลี้ยงที่ชื่อทองแดง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชปรารภว่า ทองแดงเป็นที่รู้จักกันกว้างขวาง มีคนเขียนถึงมากที่สุด แต่ว่าคลาดเคลื่อน จึงมีพระราชประสงค์จะพระราชทานข้อเท็จจริง ข้อมูลที่สำคัญ และคุณสมบัติของทองแดงให้ผู้คนรู้ คุณสมบัติที่ทรงยกขึ้นมานั้นก็คือความกตัญญูรู้คุณ ความมีสัมมาคารวะ ความมีกิริยามารยาทเรียบร้อย เราจะนึกไม่ถึงเลยว่าสุนัขจะมีสัมมาคารวะ กิริยามารยาทเรียบร้อย ที่สำคัญคือความเจียมตัว เรื่องกตัญญูเรารู้ว่าสุนัขมักกตัญญู แต่ลักษณะอื่นที่ว่าเจียมตัวหรือกิริยามารยาทนี่ไม่ปรากฏบ่อยนัก ทองแดงเป็นสุนัขแต่ก็เป็นแบบอย่างได้ และเราก็ควรจะทำได้ดีกว่านั้น ในเรื่องนี้มีพระราชวิจารณ์ว่าทองแดงเป็นสุนัขธรรมดาที่ไม่ธรรมดา อ่านเรื่องนี้จะเห็นว่าเป็นเช่นนั้นจริงๆ การที่ทรงพบทองแดงก็เป็นเรื่องบังเอิญ ครั้งหนึ่งได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเจิมศิลาฤกษ์คลินิกศูนย์แพทย์พัฒนาที่เขตวังทองหลาง ที่ได้ทางด่วนรามอินทราในหมู่บ้านข้างๆ คลินิกมีสุนัขจรจัดอยู่หลายตัว ตัวหนึ่งเป็นสุนัขสีน้ำตาลแดง ชาวบ้านเรียกว่าแดง ลูกตัวหนึ่งของแดงก็คือทองแดง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงรับทองแดงไว้เป็นสุนัขทรงเลี้ยงที่พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน และต่อมาก็ตามเสด็จไปอยู่ที่พระราชวังไกลกังวล พระราชนิพนธ์เรื่องนี้เป็นการเล่าเรื่องด้วยภาษาง่ายๆ ชัดเจน ดังตัวอย่างบทพรรณนาลักษณะของทองแดงว่า “...มีสายสร้อยรอบคอครึ่งเส้น ดึงเท้าขาวทั้งสี่ขา หางม้วน สำคัญที่สุดคือจมูกเด่น และหางดอกสีขาว...” แค่บรรทัดเดียวเราก็ก็เห็นภาพของทองแดงได้ชัดเจน อีกตอนหนึ่งว่าดังนี้ “...สุนัขจรจัดที่มีผู้เมตตาเลี้ยงส่วนมากมักจะเจียมเนื้อเจียมตัว และมีความซื่อสัตย์ จงรักภักดีต่อเจ้าของ

เป็นพิเศษ เหมือนสำนึกในบุญคุณ ทั้งยังฉลาดไม่แพ้สุนัขนอก บางตัวก็สวยงาม หรือมีความโดดเด่นสง่างาม เช่น ทองแดง เป็นต้น...” ข้อความนี้เป็นคำชมว่านอกจากสุนัขจะจงรักภักดีแล้ว ยังฉลาดอีกด้วย ไม่ต้องไปเทียบกับสุนัขนอกเลย เทียบกับสุนัขทั่วไปก็ใช้ได้ เหมือนกับที่จะให้คนไทยตระหนักว่ายังมีสุนัขอีกมากในประเทศไทย มีหลายแสนตัวที่จะเลือกได้ ความจริงมีล้นเหลือ พระองค์ทรงใช้คำว่าล้นเหลือ “แต่ถ้าหากเจ้าหน้าที่ทางราชการ จะช่วยก็จะมีผู้ที่ยินดีอย่างยิ่งในการเปิดบ้านต้อนรับสุนัขเหล่านี้ จะเป็นการช่วยแก้ปัญหาสุนัขเร่ร่อน ซึ่งเป็นอันตราย นอกจากนี้ยังช่วยแก้ปัญหาสัตว์เลี้ยงจรูหราราคาแพง ซึ่งทำให้เศรษฐกิจตกต่ำ จะเห็นว่าเป็นการแก้ปัญหาหลายทาง ทั้งหันมาพัฒนาสายพันธุ์สุนัขไทยที่ฉลาด น่ารัก และซื่อสัตย์ ที่มีอยู่มากมาย” พระราชนิพนธ์ตอนนี้เป็นพระราชปรารภที่เราจะนำไปใช้ได้ในสังคมในชีวิตประจำวัน เช่นเรื่องการทำจัดสุนัขเร่ร่อน เมื่อเข้านี้ก็ มีข่าวว่าญี่ปุ่นเริ่มมาตรการจะไม่ให้มีสุนัขเร่ร่อน ซึ่งก็จะช่วยแก้ปัญหาอื่นๆ ได้อีกหลายอย่าง

เท่าที่ยกตัวอย่างมากล่าวนี้ ผู้ฟังคงจะเห็นแล้วว่าไม่ว่าพระราชนิพนธ์เรื่องใด ถ้าจะหยิบมาอ่านแม้เพียงบางตอนสั้นๆ เราก็จะได้ข้อคิดที่เป็นประโยชน์และเป็นกำลังใจอย่างมาก นับเป็นของขวัญพระราชทานที่ทรงคุณค่ายิ่งสำหรับปวงชนชาวไทย

บรรยาย ณ ห้อง 8110 สำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ วันที่ 30 มิถุนายน 2549